

Obecná část

nového občanského zákoníku

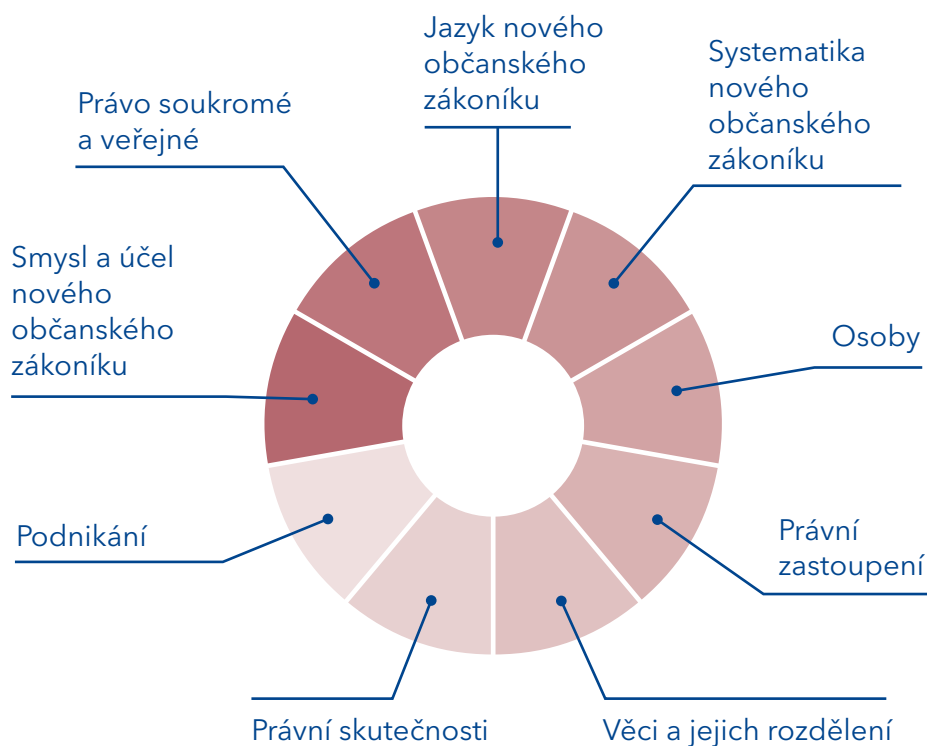

Nový občanský zákoník (NOZ) nabývá účinnosti 1.1.2014.

- Občanským zákoníkem se řídí všechna soukromá práva i povinnosti osob, nejsou-li upraveny ve zvláštních zákonech.
- NOZ obsahuje celkem 3081 paragrafů.
- NOZ stanoví nebo zpřesňuje pravidla pro případy, které dosavadní soukromé právo řeší jen stroze nebo vůbec.

Obecná část

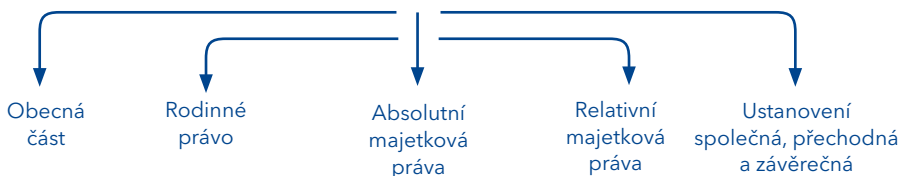
Nový občanský zákoník nově přejímá celou řadu pravidel doposud upravených v jiných zákonech, které zrušuje (celkem se jedná o více než 100 právních předpisů, např. obchodní zákoník, zákon o rodině, zákon o vlastnictví bytů či zákon o sdružování občanů). Ustanovení obsažená ve zvláštních zákonech však nejsou přijímána bez dalšího. Nový kodex se je snaží přizpůsobit moderním potřebám a upravuje nebo zpřesňuje některá pravidla, která dosavadní soukromé právo neřeší, nebo je upravuje stroze, ačkoli jsou pro praxi velmi potřebná.

Smysl a účel nového občanského zákoníku

Smyslem a účelem nového občanského zákoníku je, až na výjimky, upravit soukromá práva, povinnosti a postavení osob v jednom kodexu. Nový zákoník klade důraz na naše demokratické právní tradice i na principy soukromého práva v Evropě. Základním ideovým zdrojem úpravy je vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z r. 1937, který nebyl jako zákon přijat kvůli událostem následujícím po Mnichovské dohodě. Nový občanský zákoník hledal inspiraci i v zahraničí, a to především v zákoníku německém, švýcarském, rakouském, italském a nizozemském.

Rozvržení kodexu

Podle legislativních zvyklostí se jednotlivé části zákonů dělí na hlavy, díly a oddíly. Pro lepší přehlednost nového občanského zákoníku byla přijata zásada, že jeden paragraf obsahuje nanejvýš dva odstavce, a že jeden odstavec paragrafu má obsahovat nanejvýš dvě věty. Příbuzné nebo tematicky spjaté instituty jsou řazeny od jednodušších ke složitějším a od obecných ke zvláštním (nikoli od důležitějších k méně důležitým - hledisko důležitosti je totiž relativní).

Právo soukromé a veřejné

Soukromé právo se týká styku soukromých osob, veřejné právo styku jednotlivce s orgány veřejné moci. Obě tyto oblasti právního řádu se prolínají. Jejich uplatňování však sleduje různý účel. Při rozhodování podle veřejného práva je podstatný veřejný zájem, v soukromém právu je stěžejní soukromý zájem.

Víte, že? Nový občanský zákoník obsahuje celkem 3081 paragrafů.

Veřejnému zájmu může odpovídat zrušení nevyužívané parkovací plochy v sousedství klidné vilové čtvrti a povolení stavby užitečného, ale hlučného zařízení (letiště, továrny, autobusového nádraží) na tomto místě. Zároveň takové opatření vede k poklesu cen nemovitostí v sousedství, změna situace povede k snížení nájmu apod. Dotčení vlastníci se sice nemohou domoci, aby zařízení bylo odstraněno, ale náleží jim finanční kompenzace, jako projev ochrany soukromého zájmu.

Zásadně platí, že rozpor s právem veřejným nemusí znamenat rozpor s právem soukromým a naopak. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.

Smlouva o nájmu bytu vztahující se k prostoru funkčně odpovídajícímu běžným požadavkům na byt, nemá být neplatná jen proto, že prostor byl ve stavebním řízení určen k užívání jako nebytový prostor (podle dosavadní právní úpravy smlouva neplatná je a nájemce není chráněn).

Soukromé právo zahrnuje práva a povinnosti vznikající ze vzájemného styku osob sobě si rovných a z jejich vůle. Rozdílně od veřejného práva, které se týká organizace státu a uplatňování veřejné moci, vzniká soukromé právo v privátní sféře, „zezdola“. Jeho hlavním zdrojem není zákon, ale svobodná vůle odrážející se zejména ve smlouvě. Nový občanský zákoník otvírá co nejširší rámec svobodné iniciativě jednotlivce a jeho právu uspořádat si soukromý život podle svého a usilovat o vlastní štěstí. Většina jeho ustanovení je dispozitivních, platí tedy, že se použijí, neprojeví-li strany jinou vůli. Ta je obecně omezena hledisky dobrých mravů, veřejného pořádku a postavení osob (včetně práva na ochranu osobnosti).

Dobrym mravum odporuje poskytnutí úvěru za výrazně nepřiměřený úrok.

Smlouva, kterou se člověk vzdá svéprávnosti, je v rozporu s právem týkajícím se postavení osob.

Zásady nového občanského zákoníku

Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobilí bezdůvodně újmu druhým.

Soukromé právo nestojí jen na psaném textu zákona, ale vyvěrá i z obecných zásad, z nichž některé jsou psané, jiné nepsané. Mezi nejvýznamnější patří: chovat se poctivě (v souladu s dobrými mravy), nikomu bezdůvodně neškodit, dodržovat smlouvy a dát každému, co mu patří. S tím souvisí ochrana dobré víry, která se u každého předpokládá (nedostatek dobré víry musí být dokázán). V soukromém styku má každý právo očekávat od jiných, že se budou chovat jako lidé s rozumem průměrného člověka.

Při chůzi po chodníku mohou očekávat, že se chodec přede mnou zastaví u výkladní skříně, ale nemohu předvídat, že mi chodec za mnou podtrhne nohu.

Víte, že?

Jednou ze zásad soukromého práva je i hledisko běžné opatrnosti, nikoli přehnané úzkostlivosti.

Podstatné je též hledisko běžné opatrnosti, nikoli přehnané úzkostlivosti. Přihlásí-li se však někdo k určitému povolání (automechanik) nebo stavu (student Lékařské fakulty), je důvod předpokládat, že má znalosti a dovednosti spojené s takovým povoláním nebo stavem. To nemá význam jen při plnění smluv uzavíraných s profesionály, ale i v jiných souvislostech, např. při poskytnutí rady, odborné pomoci atd. (§ 5).

Zásady soukromého práva navazují na ústavní principy (§ 2 odst. 1) a zdůrazňují hodnotová hlediska, namísto hledisek formálních. Výklad a použití právního předpisu nesmí vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské citění (§ 2 odst. 3).

Státní organizace navrhne občanovi se základním vzděláním, aby jí převedl pozemek vedle jejího areálu s tím, že ze svého vlastnictví oddělí a jemu převede stejně velkou část svého pozemku přiléhající k druhé straně občanova domu. Občan souhlasí. Státní organizace s občanem uzavře smlouvu o převodu jeho pozemku. Současně nechá vyhotovit geometrický plán oddělující příslušnou část jejího pozemku a navrhne zápis změny vlastnických práv do katastru nemovitostí, ale s občanem na jeho nový pozemek opomene uzavřít smlouvu písemně. Přesto státní orgán zapisující vlastnická práva k nemovitostem návrhu vyhoví a změnu vlastnictví k oběma pozemkům zapíše. Občan je v dobré víře, že geometrický plán a návrh stačí, tím spíš, že transakce proběhla ve státní režii. Po sedmi letech stát žaluje, že je stále vlastníkem převedeného pozemku, protože převodní smlouva neměla písemnou formu. Podle dosavadního občanského zákoníku soud žalobě vyhoví. Nová úprava v NOZ bezduchému formalismu brání.

Jazyk nového občanského zákoníku

Nový občanský zákoník se snaží o terminologickou jednotnost, např. nepoužívá pro jeden pojem více výrazů.

Smlouva bude vždy jen smlouvou, a ne závazkem.

Nový občanský zákoník se vrací k tradičnímu vyjadřování, zásadně se vyhýbá např. formulaci „je povinen“ (vykonat, zaplatit, doručit atd.), ale volí pro vyjádření povinnosti rozkazovací způsob, např. „vykoná“, „zaplatí“, „doručí“ atp. Obdobně se šetří s obratem „je oprávněn“, namísto něhož se volí „může“, „má právo“ apod.

Mluví-li se o „zákonech“, rozumí se tím jen zákony, nikoli všechny právní předpisy. Výrazem „zákon“ se rozumí jakýkoli zákon, „tímto zákonem“ se rozumí občanský zákoník a „jiným právním předpisem“ každý zákon nebo jiný právní předpis odlišný od občanského zákoníku (např. vyhláška či nařízení vlády).

Nový občanský zákoník se snaží vyhnout cizím slovům a dává přednost českým výrazům (např. „zapsaný“ místo „registrovaný“, „nakládat“ místo „disponovat“, „umístění“ místo „instalace“, „sdělení“ nebo „údaj“ místo „informace“ apod.). Cizí termíny naopak užívá tam, kde v českém právu zdomácněly (např. „orgán“, „forma“, „elektronický“), nebo jsou přesnější (např. „prekluze“, „detence“).

Zákoník sleduje důsledné rozlišení právních domněnek (vyvratitelných i nevyvratitelných) a fikcí a v tom směru volí jednotnou dikci. Výrazem „má se za to, že“ se označuje vyvratitelná právní domněnka, připouštějící důkaz opaku. Výrazem „platí, že“ se označuje nevyvratitelná právní domněnka. Výrazem „považuje se za“ nebo „hledí se na“ se označuje právní fikce.

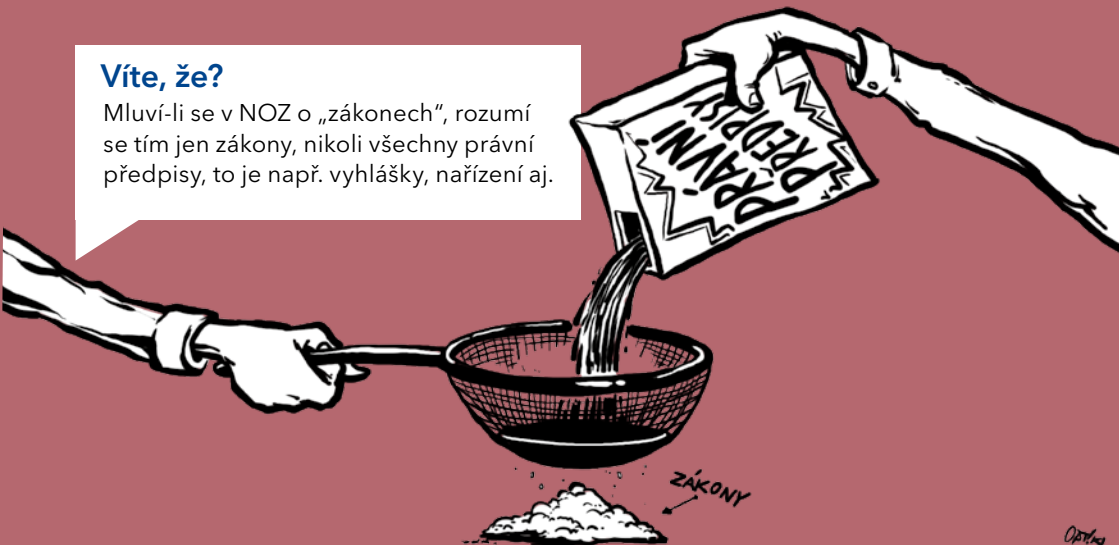
Nový zákoník se vrací ke klasické české právní terminologii, od níž se občanské zákoníky z let 1950 a 1964 postupně odvrátily jednak při sjednocení českého a slovenského práva (např. „právní úkon“, „neopomenutelný dědic“), a jednak při zavádění nových právnických pojmů (např. „účastník“ místo „osoba“, „způsobilost k právním úkonům“ místo „svéprávnost“, „návrh na uzavření smlouvy“ místo „nabídka“ apod.).

Nový občanský zákoník je zákonem pro život a vrací se tedy k tradičním pojmům, kterým lidé rozumí.

Víte, že?

Mluví-li se v NOZ o „zákonech“, rozumí se tím jen zákony, nikoli všechny právní předpisy, to je např. vyhlášky, nařízení aj.

Systematika nového občanského zákoníku

Nový občanský zákoník se snaží zachovat určitý řád, zejména u práv jednotlivce působících vůči všem (typicky např. vymezením obsahu vlastnického práva a stanovením, jak se nabývá a pozbývá) a také ochrany slabšího (nezletilého, člověka v tíživé situaci, ale i laika ve styku s profesionálem, nájemce bytu apod.).

Občanský zákoník vytváří obecný základ soukromého práva (§9). To je dáno třemi základními funkcemi:

Funkce občanského zákoníku

Občanským zákoníkem se řídí všechna soukromá práva i povinnosti osob, nejsou-li upraveny ve zvláštních zákonech.

Občanský zákoník shrnuje ustanovení o osobním stavu osob (tzv. statusové otázky). Stanoví, jaké právní následky má početí a narození člověka i jeho smrt, kdy člověk nabývá svéprávnosti, za jakých podmínek ho lze ve svéprávnosti omezit, jak vzniká a zaniká manželství, jak vznikají, mění se či zanikají právnické osoby.

Občanský zákoník látku soukromého práva systematicky shrnuje do systému nejdůležitějších právních zařízení (institutů), kterými jsou rodina, vlastnictví a smlouvy.

Výklad ustanovení

I pro výklad ustanovení nového občanského zákoníku platí obecné zásady. Kromě toho je třeba pamatovat, že pro určité situace může výslovná úprava chybět jak v občanském zákoníku, tak i ve zvláštních právních předpisech. Pak se takový právní případ posoudí podle analogie (obdoby), tedy podle ustanovení, které je danému případu nejbližší (§ 10 odst. 1).

i

Je-li stav nouze, musí vlastník strpět použití své věci v nezbytném rozsahu, na nezbytnou dobu a za náhradu. Stejná omezení však musí v takovém případě strpět například i nájemce budovy, třebaže zákon o nájemci výslovně nic neuvádí.

Mohou však nastat i zcela mimořádné případy a nepředvídané situace vyvolané například vývojem medicíny, techniky, přírodních věd, objevy apod. Ani v takových případech soudce nesmí odmítnout rozhodnutí, šlo by o odepření spravedlnosti. Proto se soudci umožňuje, aby v takových případech rozhodl podle principů spravedlnosti a zásad, na nichž NOZ spočívá, a to tak, aby se dospělo k dobrému uspořádání práv a povinností (§ 10 odst. 2).

Ochrana soukromých práv

K ochraně soukromých práv jsou povolány orgány vykonávající veřejnou moc, především soudy (§ 12). Výjimkou je případ svépomoci. Zasahuje-li totiž někdo do mého práva bezprostředně, mohu se bránit způsobem, který se jeví přiměřený situaci (§ 14).

Předvídatelnost rozhodnutí

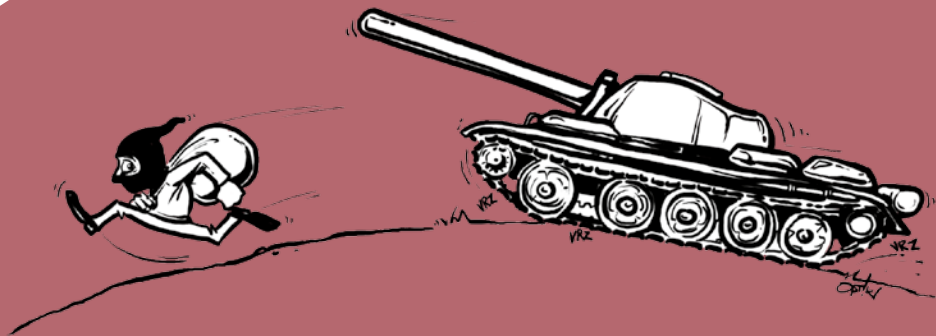
Nový občanský zákoník dále doplňuje některá dílčí pravidla, např. ohledně předvídatelnosti rozhodnutí (§ 13). Každý, kdo se domáhá právní ochrany, může důvodně očekávat, že jeho případ bude rozhodnut obdobně jako jiný případ, který již byl rozhodnutý a shoduje se v podstatných znacích. Kdyby bylo rozhodnutí jiné, má dotčený právo na přesvědčivé vysvětlení této odchylky.

Osoby

Osoby jsou fyzické (lidé) a právnické. Každý, kdo je osobou, je způsobilý mít soukromá práva a povinnosti, má právní osobnost. Nový občanský zákoník opouští termín „způsobilost k právním úkonům“ a nahrazuje ho pojmem „svěprávnost“. Za svěprávného právo považuje člověka plně schopného postarat se o své záležitosti vlastními silami a samostatně rozhodovat o svém životě.

Víte, že?

Zasahuje-li někdo do mého práva bezprostředně, mohu se bránit způsobem, který se jeví přiměřený situaci.

Fyzické osoby

Člověk má právní osobnost po celý svůj život (§ 23). Náleží mu vrozená práva seznatelná samotným rozumem a citem; tato práva jsou nezcizitelná a nelze se jich vzdát. Zákon může stanovit jen meze uplatňování přirozených práv a způsob jejich ochrany (§ 19).

Plné svéprávnosti nabývá člověk dosažením 18 let, dříve (od 16. roku) ji lze získat stejně jako dnes také sňatkem. Nově bude možné nabýt svéprávnost také emancipací, pokud bude nezletilý schopen sám se živit a obstarávat si své záležitosti (§ 37).

Sedmnáctiletý Petr má už rok vlastní zaměstnání, nastěhoval se do vlastního bytu, na rodičích není hmotně závislý. Podle současné úpravy ho rodiče musí zastoupit při uzavírání různých smluv (např. o odběru elektřiny, plynu apod.). Prokáže-li Petr, že je dostatečně vyspělý, aby si své záležitosti zařizoval sám, bude mu podle nového občanského zákoníku přiznána svéprávnost a jeho vůle v jeho soukromých věcech nebude podmiňována souhlasem rodičů.

Dosavadní i nová úprava vychází z pojetí, že se osobnost nezletilých rozvíjí postupně a že se v návaznosti na to rozvíjí i jejich svéprávnost (osmiletý si může sám koupit lístek do kina, ale ne jízdní kolo; patnáctiletý si může sám koupit jízdní kolo, ale ne dům).

Matka přivede do obchodu s elektronikou dvanáctiletého syna, dá mu svoji peněženku a řekne: „Ať si koupí, co chce,“ a odejde ke kadeřníkovi. Syn si koupí kredit do telefonu za 400 Kč. Nebude již možné namítat neplatnost smlouvy z toho důvodu, že nezletilý neměl souhlas ke koupi určité věci nebo že chyběl souhlas jeho otce.

Nový občanský zákoník též staví na předpokladu, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka a že má i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností. Toto pravidlo slouží k udržení určité elementární jistoty právního styku. Je totiž třeba, aby se lidé v běžné praxi mohli spolehnout na to, že když s někým jednají, je jejich partner nejen nadán tím, čemu se běžně říká zdravý selský rozum, ale že jej též umí řádně používat.

Ve svéprávnosti lze podle NOZ člověka omezit (nikoli úplně zbavit!), avšak jen při vážné duševní poruše, jen na určitý čas (max. 3 roky) a jen rozhodnutím soudu. Nově bude platit, že soudce musí člověka při rozhodování o jeho svéprávnosti shlédnout a že k tomuto zásahu lze přistoupit, jen nestačí-li mírnější postup. Kromě toho se zavádí nový institut nápomoci při rozhodování (§ 45) umožňující soudu člověka neomezovat ve svéprávnosti a zvolit si osobu, která za něj právně nejedná, avšak napomáhá mu v běžných činnostech. Dále bude možné nechat se zastoupit členem domácnosti (§ 49).

Nový občanský zákoník výrazně zesiluje ochranu práv spojených s osobností člověka, jako jsou právo na život, zdraví, osobní svobodu, na jméno, čest, soukromí a další. Stejně jako tomu dnes musí být porušení těchto práv odčiněno zadostiučiněním. Nově se ale dává přednost peněžitému zadostiučinění, které musí být poskytnuto vždy, nestačí-li jiný způsob (např. omluva) skutečnému a dostatečně účinnému odčinění způsobené újmy.

Postižený má být přesvědčen, že jeho újma byla uznána, že ten, kdo ji způsobil, se určitým způsobem kaje (morální satisfakce), případně má získat peníze, aby zmínil pocit křivdy, kterou utrpěl (peněžní satisfakce). Morální satisfakce může mít například následující podoby:

- Odvolání urážlivého výroku
- Uvedení věci na pravou míru uveřejněním soudního výroku v tisku
- Soudní konstatování porušení subjektivního práva

Zvláštní pozornost se věnuje zásahům do tělesné integrity (§ 93–103) a nakládání s částmi lidského těla za života i po smrti (§ 111–117). Významnou změnou oproti současnému stavu je předpokládaný nesouhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti (§ 115).

Víte, že?

Pokud se ukáže, že člověk, o němž soud rozhodl, že zemřel, je dosud naživu, k prohlášení za mrtvého se nepřihlíží.

i

Nový občanský zákoník zvláštními ustanoveními zakládá práva člověka zadržného ve zdravotnickém zařízení (§ 104–110). Důvod zařazení této úpravy do občanského zákoníku je v tom, že taková opatření zasahují do lidské svobody, a tudíž spadají do rámce ochrany osobnosti, víc než do zákona upravujícího ryze specializované profesní činnosti.

Globalizovaný svět zkracuje vzdálenosti, ale volnost pohybu lidí přináší také nové jevy. Může se stát, že člověk náhle opustí své bydliště a jeho dosavadní okolí o něm nic neví. Je-li ženatý, má-li děti, je-li společníkem v obchodní společnosti apod., působí to značné potíže. Nově se proto zavádí institut nevěstnosti (§ 66–70). Prohlásí-li soud určitou osobu za nevěstnou, nepřihlíží se k potřebnosti jejího projevu vůle.

Právní osobnost člověka zaniká jeho smrtí. V běžných případech se smrt prokazuje úmrtním listem. Jsou i mimořádné případy, kdy tímto způsobem smrt prokázat nelze. Na to lépe než dosud pamatuje nová úprava důkazu smrti (§ 26) a prohlášení za mrtvého (§ 71–76). Důkaz smrti přichází v úvahu, jeví-li se jako jisté, že člověk zemřel, ač jeho mrtvé tělo nelze ohledat.

Při letecké havárii se letadlo zřítilo do moře. Prokáže-li se, že letadlem cestovala určitá osoba, přichází v úvahu důkaz smrti.

Prohlášení za mrtvého je naproti tomu spojeno s domněnkou smrti člověka, tedy kdy jeho smrt není zřejmá, ale kdy lze člověka za mrtvého prohlásit jen na návrh toho, kdo na tom má právní zájem.

Účastník turistického zájezdu po afrických státech byl unesen teroristy a od únosu o něm není žádná zpráva. Pak může být po uplynutí stanovené doby (zpravidla sedmi let) prohlášen za mrtvého, navrhne-li to soudu např. jeho manželka.

Zjistí-li se však, že člověk, o němž soud rozhodl, že zemřel, je dosud naživu, k prohlášení za mrtvého se nepřihlíží.

Právnícké osoby

Rozdílně od člověka s jeho přirozenými právy jsou právnícké osoby umělé útvary, které vytváří právo, aby sloužily zájmům lidí. Od toho se odvozuje i odlišné právní postavení fyzických a právníckých osob.

Právnícké osoby slouží buď soukromým zájmům (např. běžná obchodní banka), anebo zájmu veřejnému (např. Česká národní banka). Právnícké osoby veřejného práva se řídí hlavně zvláštními zákony (§ 20 odst. 2), např. zákonem o obcích, zákonem o ČNB, zákonem o vysokých školách apod. Pokud však obec, kraj nebo Česká lékařská komora vystupují jako soukromé osoby, např. jako smluvní strana nebo závětní dědic, mají vzhledem k zásadě rovnosti stejné právní postavení jako jiné osoby. To platí i o státu (§ 21).

Nový občanský zákoník dále jasně vymezuje veřejné rejstříky jako souborné označení pro všechny typy rejstříků osob, s kterými NOZ počítá (§ 120). Pravidla pro vedení, správu a rozhodování ve věcech těchto rejstříků budou upraveny zvláštním zákonem. V něm je zachována zvláštní regulace pro obchodní rejstřík, neboť do něj se i nadále nezapisují toliko právnícké osoby, ale i fyzické osoby (nadále je též zachováno, že kdo je zapsán do obchodního rejstříku, považuje se za podnikatele - § 421).

Veřejné rejstříky je třeba odlišit od veřejných seznamů, ve kterých se neevidují osoby, ale věci (veřejným seznamem je např. katastr nemovitostí). Proti osobě, která právně jedná důvěřujíc údají zapsanému do veřejného rejstříku, nemá ten, jehož se zápis týká, právo namítnout, že zápis neodpovídá skutečnosti.

Ustanovení nového občanského zákoníku rozlišují tři typy právníckých osob.

Typy právnických osob

Korporace

Jsou typicky spolky (§ 210-302) a obchodní společnosti, příznačně tvořené členy nebo společníky, neboli osobní složkou (corpus = tělo). V dosavadní právní úpravě jde především o občanská sdružení.

Fundace

Jsou nadace či nadační fondy (§ 303-401), jejichž základ (fundus) tvoří majetek určený k určitému účelu.

Ústavy

Mají osobní i majetkovou složku propojenu (§ 402-418). Ústav nemá členy jako korporace, ale zaměstnance, a majetek ústavu není tak chráněn jako u fundací. Doposud se jednalo především o obecně prospěšné společnosti.

Právní zastoupení

Nový zákoník označuje část o smluvním zastoupení výrazem „smluvní zastoupení“ na rozdíl od dosavadního názvu „zastoupení na základě plné moci“. Nesprávnost druhého termínu spočívá v tom, že právní důvod vzniku tohoto typu zastoupení představuje smlouva o zastoupení, nikoli až plná moc. Plná moc je jen jednostranné potvrzení, že zastoupení bylo ujednáno a vzniklo.

Dále NOZ upravuje zákonné zastoupení a opatrovnictví. Rozdíl mezi zákonným zastoupením a opatrovnictvím je v právním důvodu vzniku obou těchto forem zastoupení. Prvé vzniká přímo ze zákona, druhé na základě rozhodnutí soudu. Z této příčiny zákoník důsledně rozlišuje mezi oběma a neslučuje zákonné zastoupení a opatrovnictví pod jednotné označení.

Upravuje se také opatrovnictví právnické osoby. Důvod této úpravy není jen v nejasnostech plynoucích ze současné úpravy, které spočívají především v tom, zda právnické osobě vůbec lze opatrovníka jmenovat (ač to leckdy nevyžaduje jen zájem této osoby, ale často také veřejný zájem), ale pro zvolené řešení mluví především současná praxe, která úpravu opatrovníka právnické osoby vyžaduje.

Zcela novým institutem je opatrovnícká rada (§ 472). Jejím účelem je především provádění dozoru nad činností opatrovníka, což by se mělo projevit i v částečném odběmenění soudů.

Věci a jejich rozdělení

Nový občanský zákoník široce vymezuje pojetí věci. Věcí se rozumí vše, co není osobou a slouží potřebě lidí (věcí je tak např. i energie, investiční nástroj či právo stavby).

Zvláštní postavení mají živá zvířata. Nově je uvedeno, že zvíře již není věcí. Ustanovení o věcech se na zvíře dají použít, jen pokud tato ustanovení neodporují povaze živého tvora (§ 494).

Věci movité a nemovité

Některé skupiny věcí (zejména věci nemovité, hromadné, zužitkatelné a zastupitelné) se v NOZ blíže vymezují, u jiných (např. pokud jde o věci určené jednotlivě nebo věci dělitelné) jsou však jejich bližší charakteristiky zbytečné vzhledem k všeobecné srozumitelnosti označení. Za nemovité věci (§ 498) jsou tak považovány pozemky, podzemní stavby a práva, která za nemovité věci prohlásí zákon (např. právo stavby). Veškeré další věci, ať již je jejich podstata hmotná nebo nehmotná, jsou movité.

Povrch ustupuje půdě

Další zásadní změnou a návratem k tradiční koncepci většiny právních řádů Evropy je ust. § 506 a násl. Je zde zakotvena zásada superficies solo cedit, tedy povrch ustupuje půdě. To znamená, že součástí pozemku je nově také prostor nad i pod povrchem, stavby zřízené na pozemku a jiná zařízení, s výjimkou staveb dočasných. Další ustanovení o součástech nemovité věci umožňují výhradu odděleného vlastnictví ke strojům a jiným zařízením sice již s nemovitou věcí pevně spojených, ale náležejícím jinému vlastníku, než je vlastník nemovité věci. Inženýrské sítě (zejm. vodovody, kanalizace nebo energetické vedení) však nejsou součástí pozemku! Podrobněji k této významné změně viz brožura Věcná práva.

Právní skutečnosti

- Nový občanský zákoník se vrací k tradičnímu českému právnímu pojmosloví a v rámci toho také k pojmu „právní jednání“, oproti dnešnímu výrazu „právní úkon“.
- Zatímco stávající občanský zákoník spojuje nedostatek vůle, vážnosti, určitosti a srozumitelnosti projevu vůle s absolutní neplatností právního úkonu, podle nové úpravy se o projev vůle vůbec nejedná (§ 555 a násl.).
- NOZ též obsahuje pravidla o výkladu právních jednání a upravuje i ustanovení o podmínkách a o doložení času.
- Vzhledem k významu soukromých a veřejných listin pro hmotné právo se zařazuje do nového občanského zákoníku také ustanovení o nich (§ 565 a násl.).

Víte, že?

Jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům, je vždy absolutně neplatné.

i

Plynutí času se velmi často řeší v souvislosti s uplatněním nároku. Ten totiž musí být vznesen před soudem dřív, než se promlčí. Stanovením promlčecích lhůt právo brání tomu, aby se s vymáháním pohledávek roky čekalo a chrání dlužníky před tím, aby museli ještě desítky let archivovat podklady o tom, že svým povinnostem dostáli. Pokud totiž bude uplatněn promlčený dluh, může dlužník vznést námitku promlčení, a tím se povinnosti zbavit - i když by jinak byl požadavek věřitele po právu.

i

NOZ výslovně rozlišuje mezi dobami a lhůtami a tím odstraňuje některé nejistoty ohledně toho, od kdy, resp. do kdy určitý časový úsek plyne. Lhůtu definuje jako časový úsek, v němž máme učinit nějaké jednání. Například se dovolat neplatnosti smlouvy. Případně-li konec lhůty na víkend nebo svátek, je posledním dnem lhůty nejbližší následující pracovní den. Doba je naopak úsekem, který plyne, aniž by se od nás očekávalo, že něco provedeme. Automatické prodloužení proto neplatí a například sjednaná doba nájmu může skončit i o víkendu.

Víte, že?

Je to právě podnikatel, kdo určí, kdy závod vznikne a co bude jeho obsahem.

Neplatnost a zdánlivost právního jednání

NOZ vychází z pravidla, že právní jednání, které trpí nějakou vadou, je třeba v pochybnostech spíše pokládat za platné, než neplatné. S tímto souvisí i preference neplatnosti relativní před neplatností absolutní, která je automatickým důsledkem vady právního jednání. Relativní neplatnosti se naopak musí ten, k jehož ochraně je stanovena, sám dovolat, jinak se jednání považuje za platné (§ 586 odst. 2).

K jednání týkajícímu se společného jmění, které není pro manželský pár běžné, musí mít manžel souhlas toho druhého. Pokud tedy manžel prodal rodinou chalupu bez souhlasu manželky, je kupní smlouva platná až do chvíle, kdy se manželka dovolá její neplatnosti (§ 714).

NOZ opouští výčtovou metodu uplatněnou v § 40a dosavadního občanského zákoníku. Nová úprava naopak vychází z pravidla, že stanoví-li zákon, že je právní jednání neplatné, bude se jednat pouze o neplatnost relativní.

Absolutní neplatnost bude nově pouze výjimečným následkem, a to v následujících případech (§ 580 a § 588):

- Jednání je ve zjevném rozporu s dobrými mravy.
- Jednání zavazuje k plnění od počátku nemožnému.
- Jednání odporuje zákonu a současně zjevně narušuje veřejný pořádek.

Absolutně neplatná je koupě léků, k jejichž prodeji nemá prodávající příslušné povolení. Stejně tak smlouva, kterou se někdo zavazuje k trestné činnosti, je absolutně neplatná.

Nová je i úprava důsledků jednání učiněných pod hrozbou násilí. Dosavadní právo je spojuje s absolutní neplatností, přičemž část právní nauky dokonce dovozuje, že se nejedná o absolutní neplatnost, nýbrž o neexistenci, protože vůle jednatelů chybí. NOZ se vrací k zásadě „třebas donucen, přece jen to chtěl“, neboť donutit lze osobu i k tomu, aby jednala ke svému prospěchu, nebo k užítku osoby sobě blízké apod. Pak není důvod konstruovat pro tyto případy absolutní neplatnost, nýbrž je věcí donuceného, aby sám uvážil, chce-li zachovat platnost toho, co učinil pod donucením. I takové jednání se tedy bude považovat za platné, pokud by se dotčená osoba jeho neplatnosti nedovolala.

NOZ nepracuje pouze s platností či neplatností právního jednání, ale pamatuje i na situace, kdy nejsou vůbec splněny základní náležitosti právního jednání, tj. podle práva vůbec o právním jednání nemůže být řeč. O právní jednání dle § 551 NOZ nejde, chybí-li vůle jednatelů, nebo vůle nebyla zjevně projevena (§ 552). Dalším nedostatkem, který má za následek tzv. zdánlivost právního jednání, je nedostatečná určitost či srozumitelnost jednání, pro kterou nelze ani výkladem zjistit jeho obsah (§ 553).

Ke zdánlivému právnímu jednání se vůbec nepřihlíží (§ 554).

Kromě vad vůle či projevu jsou zdánlivá i ta jednání, u nichž sám NOZ výslovně stanoví, že se k nim nepřihlíží. Často půjde o případy, kdy je dané jednání v rozporu s důležitými právními či morálními zásadami, nebo jde proti příkazujícímu zákonnému pravidlu na ochranu určitých osob (např. nájemce, spotřebitele či vlastníka zástavy).

Podnikání

Nově občanský zákoník upravuje otázky související s podnikáním, které jsou dnes obsaženy v obchodním zákoníku. NOZ upravuje např. definici podnikatele, instituty obchodní firmy, závodu, obchodního tajemství nebo jmění. Ze stávajícího obchodního zákoníku se přebírá též úprava prokury (§ 450 – smluvní zastoupení podnikatele).

NOZ přináší nové pojetí závodu (podniku), a to nejen terminologické, ale i věcné. Závod je sice stále chápán jako věc (§ 502), ale pro vznik a vymezení jeho obsahu je oproti dnešku více zohledňována vůle jeho vlastníka – podnikatele. Je to právě podnikatel, kdo určí, kdy závod vznikne, co bude jeho obsahem, zda bude podnikatel provozovat více závodů nebo zda zřídí pobočky apod.

Více informací o novém občanském zákoníku
naleznete na webových stránkách

<http://obcanskyzakonik.justice.cz>

Kancl

Komise pro aplikaci nové civilní legislativy
při Ministerstvu spravedlnosti ČR

Ministerstvo spravedlnosti

České republiky

Informace v této brožuře vycházejí z platného stavu k 10. 5. 2013.
Grafické zpracování Omega Design, s. r. o.